

Recenzja

dorobku naukowego dr Radosława Pastuszko wraz z oceną działalności naukowo-dydaktycznej i organizacyjnej, sporządzona w związku z postępowaniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

I. Uwagi ogólne.

Zgodnie z kryteriami określonymi w art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tj. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789) oraz w związku z art. 179 ust., 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. poz. 1669), ocena naukowa dorobku dr R. Pastuszko dotycząca rozstrzygnięcia, czy osiągnięcia naukowe lub artystyczne, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowią znaczny wkład Autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej oraz czy Habilitant wykazuje się istotną aktywnością naukową.

Ocenie podlega monografia autorska dr R. Pastuszko pod tytułem *Dostęp do zasobu gruntów rolnych w procesach globalizacji. Zagadnienia prawne*. Lublin 2019, Wydawnictwo Inovation Press, Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, s. 300, oraz pozostały dorobek publikacyjny, działalność dydaktyczna i organizacyjna.

Recenzja sporządzana jest w związku z pismem Dyrektora Instytutu Nauk Prawnych UMCS prof. Leszka Leszczyńskiego oraz decyzją Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów Naukowych z dnia 8 października 2019 r. powołującą mnie na recenzenta w postępowaniu habilitacyjnym dr Radosława Pastuszko.

Przedłożona przez Habilitanta dokumentacja Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów spełnia wymogi ustawowe przewidziane dla przewodu habilitacyjnego. W przedłożonej monografii, zaprezentowana problematyka analizowana jest na gruncie prawa krajowego, regulacji prawnych Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej, prawa międzynarodowego oraz rozwiązań prawnych krajów nie będących członkami Unii Europejskiej.

Istotna część rozprawy habilitacyjnej porusza również problem dostępu do zasobu gruntów rolnych w sferze globalnej w aspekcie międzynarodowej „rekonfiguracji” własności nieruchomości.

Całość problemu powiązana jest z systemową analizą instrumentów prawnych wpływających na dostęp do gruntów rolnych na tle występujących czynników pozaprawnych. Dodatkowym atutem zakresu tematycznego recenzowanej pracy habilitacyjnej jest uwzględnienie dostępu do zasobu gruntów rolnych nie tylko w ramach obrotu nieruchomościami, lecz również zaprezentowanie wpływu powyższego procesu na stan zasobu gruntów w ujęciu globalnym.

II. Ocena rozprawy habilitacyjnej.

1. Tematyka rozprawy.

Przedstawiona do recenzji rozprawa habilitacyjna pt.: *Dostęp do zasobu gruntów rolnych w procesach globalizacji. Zagadnienia prawne*, stanowi istotną pozycję naukową w dorobku Habilitanta. Tematyka pracy dotyczy prawnych zagadnień dostępności do zasobu gruntów rolnych w procesach globalizacji. Zgodzić się należy z poglądem Habilitanta zaprezentowanym w ramach wprowadzenia do rozprawy, że „*dla prawa rolnego problematyka gruntów rolnych stanowiła i nadal stanowi rdzeń prowadzonych badań, analiz oraz trwałego zainteresowania piśmiennictwa i orzecznictwa*”.

Habilitant w sposób uporządkowany metodologicznie podjął udaną próbę analizy problematyki dostępu do zasobu gruntów nie tylko z punktu widzenia

cywilistycznej analizie prawa własności, lecz również uwzględnił w analizie także prawno-rolną koncepcję własności rolniczej. Nadto przedmiotem analizy jest problematyka administracyjno-prawna wywierająca istotny wpływ na regulacje w zakresie dostępu do zasobu gruntów rolnych w tym na kształtowanie struktury agrarnej w ujęciu przestrzennym. Prowadzone badania pozwalają odpowiedzieć nadto na pytanie jak analizowana problematyka wpływa na dostępność ludności do odpowiedniej żywności. Problem dostępności do gruntów rolnych badany był także z punktu widzenia praw podstawowych jednostki oraz procesu zrównoważonego rozwoju w tym środowiska naturalnego.

2. Metoda badawcza.

Ze względu na wieloaspektowość badanego zjawiska przyjęto w pracy metodę formalno-dogmatyczną, prawno-porównawczą, historyczno-prawną i empiryczną. Prowadzone badania prowadzone były w różnych płaszczyznach regulacji prawnych: prawa krajowego, prawa UE, prawa międzynarodowego oraz prawa krajów „trzeciego świata”.

Przyjęcie przez Habilitanta powyższych metod badawczych uznać należy za celowe i uzasadnione ze względu na istotę badanego zjawiska.

III. Konstrukcja pracy.

Monografia składa się z trzech części zawierających siedem rozdziałów wraz z wprowadzeniem i zakończeniem w formie konkluzji. Struktura pracy jest proporcjonalna a budowa części oraz rozdziałów jest przejrzysta.

Recenzowana monografia stanowi poprawnie skonstruowany wywód normatywny odnośnie źródeł prawa oraz mechanizmów i instrumentów prawnych dotyczących dostępu do zasobu gruntów rolnych w procesach globalizacji. Autor rozprawy habilitacyjnej rozpoczyna rozważania od wprowadzenia określając zakres pracy, jej cel, hipotezy badawcze, zastosowane metody oraz analizy o charakterze systemowym.

Część pierwsza monografii dotyczy ustaleń prawno-terminologicznych i uwarunkowań ekonomicznych dostępu do zasobu gruntów rolnych. Część pierwsza obejmuje dwa rozdziały.

Rozdział pierwszy prezentuje ustalenia dotyczące pojęcia zasobu gruntów rolnych w prawie polskim. Analizie poddano pojęcia normatywne zasobu w prawie ochrony środowiska, zasobu nieruchomości, w tym nieruchomości rolnych zawartych w Kodeksie cywilnym oraz przepisach szczegółowych oraz przepisach poza kodeksowych. Kolejne rozważania dotyczą pojęcia gruntu rolnego w ujęciu cywilistycznym oraz w prawie publicznym.

W dalszej kolejności Autor analizuje międzynarodową „rekonfigurację” własności nieruchomości w procesie globalizacji, uwzględniając ewolucje własności oraz zróżnicowanie własności gruntów rolnych. Istotna część rozdziału pierwszego poświęcona została klasyfikacji gruntów rolnych w prawie międzynarodowym i prawie europejskim UE.

Rozdział drugi poświęcony jest procesom wielkoobszarowych przejęć gruntów rolnych ograniczających dostęp ludności rodzimej do zasobu gruntów rolnych. Materiał badawczy poddano analizie prawnej, która zawiera szereg informacji odnośnie rodzajów oraz przeznaczenia gruntów przejmowanych przez podmioty międzynarodowe. Autor charakteryzuje cechy oraz zakres przejęcia gruntów, rodzaje inwestycji i kraje pochodzenia inwestorów, w tym z obszarów UE.

Przejmowanie faktycznej kontroli nad znacznymi obszarami gruntów rolnych w skali globalnej w literaturze przedmiotu określane jest terminem „*land grabbing*” i nosi cechy masowego zawłaszczania (wykupu) gruntów i dotyczy nie tylko krajów poza-europejskich, ale również od niedawna zaczęło występować po roku 2004 w nowo przyjętych krajach do Unii Europejskiej. Habilitant jest w tym zakresie znanym autorem w literaturze przedmiotu. W jednej z pionierskich publikacji na ten temat, (opublikowanej w *Studia Iuridica Lublinensia Vol. XXVI-1*, Lublin 2017), przedstawiona problematyka ukazuje nowy wymiar

ograniczania dostępu do gruntów rolnych zarówno w aspekcie krajowym, unijnym i międzynarodowym.

Część druga recenzowanej monografii poświęcona jest prawnym mechanizmom dostępu do zasobów gruntów rolnych w procesach globalizacji. W skład tej części wchodzi kolejne cztery rozdziały.

Tematyka części drugiej stanowi swoistą „oś” merytoryczną przedstawionej rozprawy habilitacyjnej. Autor odniósł się do istoty dostępu do zasobu gruntów w perspektywie globalnych na tle przemian prawa własności. Prowadzona analiza przybliży czytelnika do zagadnień zawłaszczania wielkoobszarowego gruntów rolnych przez korporacje międzynarodowe, które obejmują, w drodze zróżnicowanych środków prawnych, prawa do gospodarowania przejętymi gruntami, prowadząc niekiedy sprzeczną z zasadą zróżnicowanego rozwoju gospodarkę, np. w zakresie monokultury upraw, szkodliwą ze względów np. klimatycznych itp. Ma to również wpływ na degradację gospodarki lokalnej uwzględniając jedynie interes ekonomiczny inwestorów zagranicznych kosztem małych gospodarstw domowych lub bezrolnych. Autor formułuje w tej części pracy interesujący pogląd dotyczący globalizacji praw majątkowych.

Kolejny rozdział monografii prezentuje problematykę dostępności do zasobu gruntów w aspekcie prawa do odpowiedniej żywności rozważanego w sferze źródeł prawa, treści tego prawa oraz suwerenności żywnościowej. Rozdział piąty dotyczy tematyki dostępu do zasobu gruntów analizowanego w aspekcie praw człowieka.

Autor formułuje na bazie analizowanego problemu jego związek z integralnością kulturową, równością płci, prawem do odpowiedniego mieszkania, oraz dostępności do gruntów dla osób pracujących na ziemi i obszarach wiejskich. Kolejny aspekt dostępności do gruntów rolnych rozwijany w rozdziale szóstym dotyczy problematyki zrównoważonego rozwoju w zakresie wykorzystywania zasobów naturalnych. W powyższym rozdziale poddano również analizie wpływ

regulacji *soft law* jako element realizacji zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Powyższa analiza dokonywana jest w oparciu o stanowiska Banku Światowego oraz Komitetu ds. Światowego Bezpieczeństwa Żywności.

Część trzecia monografii analizuje dostęp do zasobu gruntów w prawie Unii Europejskiej. Autor w rozdziale siódmym prezentuje obowiązujący model prawny mający związek z wielkoobszarowym przejęciem zasobu gruntów rolnych w ramach różnych polityk UE. W dalszej kolejności prezentuje inicjatywy UE w zakresie przeciwdziałania przejmowaniu gruntów rolnych i ograniczania do nich dostępności – w ramach *soft law* organów UE.

W rozdziale ósmym poświęconym również systemowi prawnemu UE przedstawione zostały wiodące orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości, jak również omówione zostały problemy przejmowania i koncentracji gruntów w krajach UE, jak również stosowania dobrowolnych wytycznych FAO także w krajach UE.

Pracę kończą konkluzje końcowe, które stanowią tezy końcowe (omawiane w pkt. 4 niniejszej recenzji). Oceniając konstrukcję pracy stwierdzić należy, że jest ona dobrze przemyślana. Osią rozważań Autora jest problematyka dostępu do zasobu gruntów rolnych w procesach globalizacji. Autor analizuje powyższą problematykę z punktu widzenia różnych przedmiotowych zakresów regulacji prawnych w ramach wielowątkowych rozwiązań. Zaznaczyć należy, że rozważania Autora nigdy nie „odrywają się” od tematu podstawowego jakim jest dostęp do zasobu gruntów. Praca dr R. Pastuszko wykazuje niewątpliwie cechy nowatorskie z uwagi na jej wielowątkowość ukazującą skomplikowany system regulacji w ramach prawa krajowego, europejskiego i międzynarodowego. Bada ona wpływ wzajemnych relacji na dostępność zasobu gruntów rolnych. Stwierdzić należy, że konstrukcja pracy jest poprawna a prezentowane wnioski są cenne dla rozwoju doktryny prawa rolnego.

4. Tezy pracy – konkluzje.

Podsumowanie treści zawartej w monografii Autor zawarł w jedenastu konkluzjach. Strukturę prezentowanych konkluzji stanowią wnioski i tezy prezentowane w pracy. Autor wnioskuje o włączenie problematyki dostępu do zasobu gruntów rolnych do problematyki badawczej w sferze doktrynalnym i legislacyjnym, uwzględniając ochronę globalnego, regionalnego i lokalnego dostępu do zasobu gruntów.

Globalizacja dostępu do zasobów gruntów rolnych „przyczynia się do zakwestionowania istniejącego krajowego, europejskiego i międzynarodowego systemu ochrony inwestycji realizowanych kosztem ludności miejscowej pozbawionej dostępu do gruntów”.

Powyższy proces powoduje, że instrumenty wpływające na ochronę własności są mało „pojemne”. „Instrumenty prawne powinny uznać, chronić i gwarantować różnorodność systemów prawa i tytułów władania gruntami rolnymi”.

Autor słusznie stwierdza, że presja wzrostu gospodarczego dotycząca produkcji i konsumpcji przekształca zasoby naturalne w kapitał inwestycyjny, a produkty rolne są ukierunkowane często na zastosowanie ich w sensie surowcowym dla celów poza-rolnych w przemyśle.

Autor opowiada się za nadaniem gruntom rolnym statusu prawnego o charakterze szczególnej ochrony i wyłączeniem ich z klasycznego rynkowego obrotu towarowego. Słuszna jest również teza, że system prawny ochrony prawa człowieka pomija prawo posiadania dostępu do zasobu gruntów.

Klasyczne mechanizmy ochrony własności dotyczące obrotu gruntami w sferze procesów globalizacji nie zapewniają właściwej ochrony ludności lokalnej na obszarach wiejskich, powodując ograniczenie „bezpieczeństwa własności” zwłaszcza w aspekcie wielkoobszarowych przejęć gruntów rolnych. Postępująca koncentracja gruntów rolnych na świecie oraz zwłaszcza w nowych państwach UE prowadzi do ograniczenia europejskiego modelu rolnictwa rodzinnego.

Chronić należy pomimo to europejskie zasady swobodnego przepływu kapitału i przepływu pracowników przy rozważeniu, czy zasady te nie powinny ze względu na ochronę zasobu gruntów rolnych zostać poddane zwiększonej kontroli przy ich nabywaniu. Wymaga to monitoringu na poziomie UE odnośnie procesu nadmiernej koncentracji gruntów rolnych, który prowadzi do wzmocnienia nierównego dostępu do gruntów rolnych pomiędzy przedsiębiorcami a gospodarstwami tradycyjnymi.

Konkluzja końcowa stanowi, że zasoby gruntów rolnych stanowią dobro szczególnie zasługujące na wzmożoną ochronę ze względu na związany z nimi wieloaspektowy wymiar znaczenia zasobu gruntów, co powinno sprzyjać stworzeniu nowych podstaw prawnych dla dostępu do zasobu gruntów rolnych.

IV. Ocena pozostałego dorobku naukowego oraz działalności naukowo-dydaktycznej.

1. Pan dr Radosław Pastuszko po obronieniu rozprawy doktorskiej w roku 2006 nt. „*Charakter umów z tytułu przekazania gospodarstwa rolnego za świadczenia emerytalno-rentowe*” opublikował 51 publikacji naukowych, w tym jako autor lub współautor 23 artykuły, 8 glos do orzeczeń, 15 publikacji naukowych zamieszczonych w pracach zbiorowych. Jest również współautorem dwóch podręczników akademickich: Prawo rolne oraz Prawo żywnościowe wspólnotowego rynku rolnego. Nadmienić należy, że Pan dr R. Pastuszko opublikował przed obroną rozprawy doktorskiej 25 publikacji naukowych. Dotychczasowy dorobek naukowy Habilitanta koncentrował się wokół czterech wiodących tematów badawczych dotyczących:

- obrotu nieruchomościami rolnymi,
- instrumentów prawnych Wspólnej Polityki Rolnej,
- ustroju notariatu,
- trybu dokonywania czynności notarialnych.

Dotychczasowy dorobek naukowy Habilitanta ocenić należy pozytywnie a jego zróżnicowana tematyka oraz nowatorskie podejście do analizy problemów badawczych, wskazuje na Jego istotny wkład w rozwój doktryny prawa rolnego. Biorąc pod uwagę zainteresowania Habilitanta wspomnieć należy, że uczestniczył on aktywnie w 13 międzynarodowych i ogólnokrajowych konferencjach naukowych. Dr R. Pastuszko pełnił również funkcje organizacyjno-naukowe m.in.: członka komitetu naukowego 4 konferencji, jak również sekretarza lub członka komitetu organizacyjnego.

2. W sferze pracy dydaktyczno- organizacyjnej na Wydziale Prawa i Administracji UMCS w Lublinie Pan dr R. Pastuszko prowadził wykłady i ćwiczenia na studiach prawniczych i administracyjnych oraz na Wydziale Zamiejscowym UMCS w Puławach oraz w Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji w Lublinie. Był również promotorem znacznej ilości prac magisterskich i prac dyplomowych. Aktywnie uczestniczył jako ekspert prawny w pracach Sejmu i Senatu RP. Pełnił również szereg funkcji jako członek powoływanych komisji problemowych na Wydziale Prawa i Administracji UMCS.

V. Konkluzja.

Uwzględniając przedstawioną powyżej dotychczasową pozytywną ocenę Habilitanta w zakresie osiągnięć naukowych, ich wysoki poziom ze szczególnym uwzględnieniem monografii pt.: „*Dostęp do zasobu gruntów rolnych w procesach globalizacji. Zagadnienia prawne*”, będącej przedmiotem niniejszej recenzji (pkt. II), stwierdzić należy, że dorobek naukowy Pana dr Radosława Pastuszko jest nowatorski. Dotyczy to zwłaszcza podejścia do analizy nowej problematyki, która nie została dotychczas opisana w polskiej literaturze przedmiotu. Sposób prezentacji problemów przedstawianych we wzmiankowanej monografii wskazuje na wszechstronny i nienaganny warsztat naukowy Habilitanta co potwierdza umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Dotyczy

to również pozostałego dorobku naukowego Habilitanta będącego przedmiotem oceny w ramach niniejszej recenzji.

Reasumując, stwierdzić należy, że Habilitant wykazał istotną aktywność naukową w rozumieniu ustawy o stopniach naukowych i tytułach naukowych, co pozwala uznać i wnioskować o dopuszczenie Pana dr Radosława Pastuszko do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Prof. zw. dr hab. Paweł Czechowski